

”Ounastunturin terrori” ja uudisasutus Enontekiöllä. Saamelainen poronhoito suomalaisen asuttajakolonialismin aikakaudella

ANNE-MARIA MAGGA

Suomalainen historiankirjoitus ylintä valtiovaltaa myöten ovat kieltäneet, että Suomella olisi kolonialistista menneisyyttä – saatika kolonialistista nykyyttä. Tähän saakka Suomen valtion toimia Pohjois-Suomessa on kuitenkin tarkasteltu vanhentuneen ja kapean siirtomaakolonialismin käsitteen kautta. Tässä artikkelissa väitän, että Suomella on oma kolonialistinen historiansa ja että saamelaisten kokemus kolonialismin Suomesta tulisi kuitenkin ymmärtää asuttajakolonialismina (*settler colonialism*) eli yhteiskunnallisena rakenteena. Perustellakseni tämän väitteen otan tarkasteluun kolonialismin vaikutukset saamelaiseen poronhoitoon paikallistasolla. Analysoin, miten valtion hallinnolliset ja lainsäädännölliset toimet mahdollistivat ”Ounastunturin terrorin” Enontekiön alueella 1900-luvun alkupuolella. Artikkelin johtopäätöksenä on, että Suomessa vallitsee purkamattomia kolonialistisia rakenteita, jotka mahdollistavat edelleen saamelaisten maiden ja itsehallinnon riiston.

Johdanto

Jos olen oikein ymmärtänyt, niin ILO-sopimus on alun perin tarkoitettu siirtomaavaltujen aiheuttamien epäoikeudenmukaisuuksien korjaamiseen ja siitä ei Suomessa ole kysymys. (Presidentti Sauli Niinistö Yle Sápmín haastattelussa 12.1.2012)

Saamelaiskäräjien uuden toimitalon Sajoksen avajaiset vuonna 2012 olivat merkkipaalu saamelaisten poliittisessa historiassa: Saamelaiskäräjät saivat ensimmäistä kertaa pysyvän toimitalon sen 16-vuotisen historian aikana. Paikalle oli kutsuttu Norjan ja Ruotsin Saamelaiskäräjien edustajien lisäksi myös Suomen vastavalittu presidentti Sauli Niinistö. Avajaisia kui-

tenkin varjostivat vastavalitun presidentin julkilausumat, joiden mukaan Suomella ei ole kolonialistista menneisyyttä, jota varten saamelaisten vaatimaa alkuperäiskansojen oikeuksia koskevaa ILO 169-sopimusta tarvittaisiin. Saamelaiskäräjät ja sen edeltäjä saamelaisvaltuuskunta olivat vaatineet sopimuksen ratifioimista jo 1990-luvulta lähtien, ja Sajoksen toimitalon avajaisien yhteydessä keskustelu siitä, tulisiko Suomen ratifioida kyseistä sopimusta, kävi kuumimmillaan.

Näkemyksistä, että Suomella ei ole kolonialistista menneisyyttä – puhumattakaan kolonialistisesta nykyydestä – on yleinen myös suomalaisten historioitsijoiden tulkinnoissa Pohjois-Suomen menneisyydestä. Monet suomalaiset historioitsijat ja tutkijat ovat pyrkineet kiistämään kolonialismin olemassaolon kokonaan (Enbuske 2008; Lähteenmäki 2006; Nyysönen 2013; Vahtola 1991; 2006). Matti Enbuske on esimerkiksi väittänyt, ettei Lappia koskaan kolonisoi ”ulkoapäin”, sillä uudisasukkaat tulivat hänen mukaansa ”korkeintaan” naapuripiiristä ja koska saamelaiset myös itse perustivat uudistiloja (Enbuske 2008, 495). Enbusken väite on ongelmallinen siitä syystä, että se tarkastelee kolonialismia hyvin kapeasti pelkäämään uudistilojen perustamisena. Tosiasia kuitenkin on se, että uudisasutusta todella tapahtui. Toiseksi, Enbuske ei ota huomioon sitä, että uudistilojen perustaminen saattoi olla monille saamelaisille selviytymisstrategia, jonka avulla he pystyivät säilyttämään edes osittain vanhat nautinta-alueensa uudisasutuksen levittäytyessä yhä pohjoisemmaksi. Se, että saamelaiset itse perustivat uudistiloja, oli saamelaisen kulttuurin professorin Veli-Pekka Lehtolan mukaan itse asiassa seurausta kolonialistisesta politiikasta (Lehtola 2015, 25). Näin uudistilojen perustaminen tulisikin mielestäni nähdä todisteena kolonialismin vaikutuksista saamelaisten maankäyttöön.

Tässä artikkelissa väitän, että saamelaisten koke-

man kolonialismin kieltäminen perustuu kapeaan ja vanhentuneeseen ymmärrykseen kolonialismista ja että saamelaisten kokema kolonialismi tulisi ymmärtää asuttajakolonialismina (*settler colonialism*). Alkuperäiskansatutkimuksen professori Rauna Kuokkanen (2017) on aikaisemmin luonnehtinut suomalaista kolonialismia asuttajakolonialismiksi. Suomessa ei kuitenkaan löydy tarkempaa tutkimusta siitä, millaisia vaikutuksia suomalaisella asuttajakolonialismilla on ollut saamelaisten yhteiskuntaan, elämään ja elinkeinoihin paikallisella tasolla (esim. Kuokkanen 2007). Esimerkiksi Lehtola on peräänkuuluttanut tarkempia analyysejä paikallisista kohtaamisista hallinnollisten ja lainsäädännöllisten toimien kanssa sukujen, kylien ja eri alueiden menneisyyden näkökulmasta (Lehtola 2015, 30–31). Tässä artikkelissa tarkastelen saamelaisten tilannetta asuttajakolonialismin käsitteen kautta ottamalla tarkasteluun erityisesti saamelaisen poronhoidon aseman Enontekiöllä Pohjois-Suomessa. Olen erityisesti kiinnostunut siitä, miten nykyhetkeen vaikuttavat kolonialistiset rakenteet ovat muodostuneet, ja tämän vuoksi otan tarkasteluun ajanjakson, jolloin monet saamelaisten kannalta kauaskantoiset hallinnolliset ja lainsäädännölliset päätökset tehtiin eli 1800–1900-lukujen taitteen.

Artikkelin ensimmäisessä osassa tarkastelen, miten asuttajakolonialismin käsitettä on kehitetty ja teoretisoitu erityisesti kriittisen alkuperäiskansatutkimuksen piirissä. Tämän jälkeen pohdin suomalaista kolonialismia kahden toisiinsa kietoutuneen esimerkin kautta: yhtäältä paliskuntalaitoksen synnyn kautta ja toisaalta saamelaisten maiden haltuunoton kautta. Tarkastelu etenee näin hallinnolliselta ja lainsäädännölliseltä tasolta paikallistasolle, tarkemmin sanottuna saamelaisen poronhoidon tilanteeseen ja ”Ounastunturin terroriksi” kutsuttuihin tapahtumiin Enontekiön alueelle. Tutkijat ovat aikaisemmin lähestyneet aihetta irrallisina ja yksittäisinä tapahtumina (esim. Enbuske 2008; Kortessalmi 2008; Lehtola 2014; Linkola 1972). Kyseisistä tapahtumista alkannutta ajanjaksoa ei ole aikaisemmin tulkittu asuttajakolonialismin näkökulmasta.

Vaikka julkisessa keskustelussa ja tutkimuksessa Enontekiön alueen uudisasutuksen väkivaltainen leviäminen ja maiden valloitus on jäänyt vähälle huomiolle, ovat Ounastunturin tapahtumat eläneet suullisena perimätietona, jota esimerkiksi jotkut kansantieteilijät ja kirjailijat ovat kirjanneet ylös (Linkola 1972).¹ Tässä artikkelissa käytän aineistona näiden kansantieteilijöiden julkaisujen lisäksi paikallis- ja

sukuhistorioita sekä perimätietoa käsitteleviä artikkeleja (Näkkäljärvi 1999; 2004), opinnäytteitä (Magga 2015) ja ei-tieteellisiä tekstejä (Autto 2014), koska ne täydentävät monelta osin ulkopuolisten tutkijoiden tietoja. Koska aihe on ollut hyvin arka ja vaiettu (Magga 2015, 20), vaatii sen dokumentointi ja tutkiminen monien erilaisten lähteiden kuten perimätiedon käyttöä. Siinä missä virallislähteet ja arkistoaineistot usein vaikenevat kolonialismista, perimätieto tuo esiin paikallisia ja sukujen omia tulkintoja historian tapahtumista ja valottaa näin aihetta sisäpuolisesta näkökulmasta.

Asuttajakolonialismin määritelmät

Tutkijat ovat viime aikoina todenneet, että alkuperäiskansojen kokema kolonialismi eroaa esimerkiksi imperialismista tai kansanmurhasta. Englantilainen tutkija Patrick Wolfe (1999; 2006) on kehittänyt käsitteen *settler colonialism*, asuttajakolonialismi, kuvaamaan nimenomaan alkuperäiskansojen kokemaa kolonialismia. Asuttajakolonialismi eroaa klassisesta siirtoma- tai orjakauppakolonialismista siinä, että siirtomaakolonialismi on ollut enemmänkin sidoksissa imperialistiseen kaupankäyntiin ja merentakaisen siirtomaiden perustamiseen lyhyeksi ajaksi, kun taas asuttajakolonialismissa valloittajat ”ovat tulleet jäädäkseen” (Wolfe 2006, 388). Siinä missä klassisessa siirtomaakolonialismissa siirtomaat sijaitsivat eri mantereilla, ja valloittajat lopulta palasivat imperiaaliseen keskukseen tai kotimaahansa, asuttajakolonialismissa sen sijaan uudisasukkaat tarvitsevat ja haluavat sen maan omakseen, jota alkuperäiskansat ovat alun perin asuttaneet. Koska uudisasutus perustetaan alueelle, jota jo ennestään hallitsee jokin kansa, uudisasutusvaltion olemassaolo perustuu eliminoinnin logiikalle, kuten Wolfe vakuuttavasti argumentoi. Tämä tarkoittaa, että alkuperäiskansat, jotka ovat käyttäneet ja asuttaneet maata ennen uudisasukkaiden tuloa, on poistettava ja eliminoitava pois uudisasutuksen tieltä. Tarve maahan on täten asuttajakolonialismin ”erityinen ja erottamaton elementti” (Wolfe 2006, 388).²

Wolfen keskeisin väite siis on, että ”tunkeutuminen on rakenne, ei tapahtuma” (Wolfe 2006, 388). Wolfe vakuuttavasti argumentoi, kuinka asuttajakolonialismi on nykypäivänä jatkuva ja vaikuttava yhteiskunnan rakenne eikä yksittäinen historiallinen tapahtuma. Tästä johtuen kolonialismin sisäänrakennettu risti-

riittäisyys on siinä, kuten politiikkatieteilijä James Tully toteaa, että "vallassa oleva yhteiskunta elää ja harjoittaa toiset poissulkevaa tuomiovaltaa samanlaisesti niillä samoilla alueilla, joita alkuperäiskansat kieltäytyvät luovuttamasta" (Tully 2000, 40). Alkuperäiskansojen vastustus ja asuttajavaltion tarve alkuperäiskansojen maihin asettaa nämä kaksi yhteiskuntaa törmäyskurssille. Tuota ristiriitaa asuttajavaltiot ovat yrittäneet historian saatossa ratkaista erilaisilla haltuunoton strategioilla, kuten oikeudellisilla doktriineilla, sopimuksilla tai oikeudenkäynneillä (ma.).

Patrick Wolfen asuttajakolonialismin käsitettä ovat teoretisoineet edelleen monet alkuperäiskansatutkijat, joista tässä käsittelen erityisesti politiikkatieteilijä Glen Coulthardin ja antropologi Audra Simpsonin ajatuksia. Glen Coulthard (2014) on määritellyt Wolfea mukaillen, että asuttajakolonialismi tarkoittaa:

*[T]ietynlaista rakennetta, jossa keskinäiset diskursiiviset ja ei-diskursiiviset taloudelliset, sukupuolittuneet, rodulliset ja valtiolliset vallankäytön muodot ovat rakentuneet suhteellisen vakiintuneiksi ja hierarkkiseksi sosiaalisiksi suhteiksi, jotka mahdollistavat alkuperäiskansojen maiden ja **itsemääräämisoikeuden riiston** (Coulthard 2014, 6–7, korostus lisätty).*

Coulthardin määritelmä nostaa siis esiin, kuinka alkuperäiskansojen maiden haltuunotto ja itsemääräämisoikeuden kapeneminen ovat seurausta kolonialismista. Hän siis korostaa, kuinka valtion toimet mahdollistavat kolonialismin jatkuvuuden, ilman että valtion tarvitsee suoranaisesti eliminoida alkuperäiskansoja. Coulthard käsitteleeekin uraauurtavassa teoksessaan *Red Skin, White Masks* (2014) Kanadan kontekstissa sitä, kuinka nykypäivänä kolonialismi on muuttunut avoimesta fyysisestä eliminaatiosta piilotetuksi alistamisen muodoksi, joka toimii rakenteellisella, lainsäädännöllisellä ja ekonomisella tasolla.

Audra Simpson teoretisoi vakuuttavasti teoksessaan *Mohawk interruptus* (2014), että eliminaatio ei kuitenkaan koskaan täysin toteutunut, mistä on osoituksena alkuperäiskansojen tähän päivään saakka jatkunut olemassaolo. Alkuperäiskansat ovat siis edelleen uudisasutusvaltioiden laajenemisen tiellä. Simpson perustelee osuvasti, kuinka valtioiden suvereniteettivaatimukset ja -julistukset eivät automaattisesti kerralla tuhonneet kaikkia alkuperäiskansojen suvereniteetin ja itsemääräämisen muotoja. Hän sen sijaan korostaa kuinka suvereniteetit ja erilaiset hal-

lintamallit voivat elää ja olla läsnä samassa ajassa samalla maantieteellisellä alueella, kuten alkuperäiskansojen nykypäivään saakka eläneet hallintamallit ja omat kansaisuuden muodot todistavat (Simpson 2014, 12). Nykyhetkeä on kuitenkin edeltänyt sarja kamppailuja, joita Simpson kutsuu kieltä(yty)misen politiikaksi (*politics of refusal*). Poliittiset kamppailut tuovat siis ilmi, että alkuperäiskansat kieltäytyvät katoamasta valloituksen ja eliminaation tieltä. Simpsonin mukaan asuttajakolonialismin rakenne paljastuu toistuvissa tuomio- ja hallintavaltaan liittyvissä kriiseissä:

Tämä eliminaatio (ja sen takaisinyöntäminen, sen kieltäminen) ilmenee loppumattomissa tunnustamisen kriiseissä; kriiseissä jotka tulevat mahdollisiksi ainoastaan alkuperäiskansojen hallintamallien, filosofisten käytänteiden ja sukupuoliroolien oikeudellisessa rajoittamisessa (Simpson 2014, 155).

Settler colonialism on aikaisemmin käännetty suomen kielelle sanalla asuttajakolonialismi (Kuokkanen 2017). Tässä artikkelissa asuttajakolonialismi viittaa nimenomaan siihen valtiojohtoiseen Saamenmaan uudisasuttamiseen, joka sallittiin virallisesti uudisasutusplakaateilla niin kutsutun Lapin rajan pohjoispuolella vuosina 1673 ja 1695 (ks. Lehtola 1997, 51; Korpijaakko-Labba 2000, 68–72). Toki Lappiin oli suuntautunut monenlaisia muuttoliikkeitä jo aiemmin, mutta vasta uudisasutusplakaatit tekivät uudisasutuksesta systemaattisen ja valtiojohtoisen kehityksen, jonka seurauksena saamelaisten aikaisemmin tunnustetut oikeudet usein mitätöitiin. Asuttajakolonialismin käsite siis korostaa Saamenmaan valtiojohtoista asuttamista ja erottaa sen muunlaisista väestöliikkeistä ja asutusaalloista, joita oli tapahtunut Pohjois-Skandinaviassa aikaisemmin esimerkiksi kaupankäynnin ja verotuksen yhteydessä.

Saamenmaan uudisasutukseen liittyy myös läheisesti siida- eli lapinkyläjärjestelmän lakkauttaminen itsehallinnollisena elimenä. Siidajärjestelmä oli 1700-luvulle asti saamelaisten perinteinen yhteiskuntajärjestelmä, jolla oli tunnustetut rajat ja omat päätöksenteko- ja konfliktienratkaisujärjestelmänsä. Valtion hallinnollisten toimien myötä niiden virallinen asema alkoi kuitenkin murentua, ja ne pikkujalaa korvattiin kunnallis- ja valtionhallinnolla sekä paliskunnilla. Saamelaisen yhteiskuntajärjestelmän murros ajoittui samaan aikaan valtionrajojen sulke- misten kanssa. Suurimmat yksittäiset kriisitekijät

saamelaiselle poronhoidolle olivat Norjan ja Suomen välinen rajasulku vuonna 1852 sekä Suomen ja Ruotsin välinen rajasulku vuonna 1889. Rajasulut halkaisivat ensimmäistä kertaa porosiidojen jutamis- ja laidunalueet kolmen valtakunnan alueelle, minkä seurauksena Suomen puolelle jääneiden saamelaisten oikeus siirtyä poroineen rajojen yli lakkasi. Tämä sekasortoinen ajanjakso aiheutti suuria muuttoliikkeitä ja kauaskantoisia seurauksia saamelaiselle poronhoidolle, joista merkittävin oli se, että poronhoidon oli mukauduttava uusiin valtionrajoihin. Saamelainen poronhoito on kuitenkin monilla alueilla yhä käytännössä järjestäytyneet siidajärjestelmän mukaisesti. Seuraavaksi siirryn käsittelemään tarkemmin sitä, miten siidat korvattiin paliskunnilla eli miten paliskuntalaitos syntyi Suomessa, ja mitä seurauksia sillä tuli olemaan paikallisella tasolla.

Siidoista paliskuntalaitokseen

Suomen suurrutinkunnan senaatti antoi vuonna 1898 määräyksen, jonka mukaan kaikkien poronhoitajien oli liityttävä paliskuntiin tai perustettava paliskuntia siellä, missä niitä ei oltu vielä perustettu.³ Paliskunnan jäsenyys oli edellytys laidunnusoikeuden saamiseksi valtionmaille (Komiteanmietintö 1905, 86). Paliskunnilla tuli olla viralliset nimet, rajat ja vastuuhenkilöt, ja niiden oli luettava paliskunnan porot vuosittain pidettävissä erotuksissa. Ensimmäiset paliskunnat oli perustettu eteläisessä Lapissa jo 1800-luvun alkupuolella, missä harjoitettiin pieni- muotoista talonpoikaista poronhoitoa maatalouden rinnalla. Paliskuntalaitos perustuikin pitkälti 1800-luvulla vallinneeseen yhdistelmätaloudessa elävien talollisten poronhoitomalliin, jossa poroja perinteisesti tarhattiin ja pidettiin maatalouden sivuelinkeinona (Linkola 1972, 59–60). Vaikka saamelaisten paimennusporonhoito erosi huomattavasti talonpoikaisesta poronhoidosta, eteläisen poronhoitoalueen poronhoidon järjestämisen muoto toimi mallina virallisen hallinnon järjestämiselle koko poronhoitoalueella.

Paliskuntajärjestelmä muistuttaa hallinnolliselta rakenteeltaan kunnallishallintoa. Ne ovat juridiselta muodoltaan eräänlaisia osuuskuntia, jossa jokainen poronomistaja on osakkaana, ja jossa valtaa käyttää osakkaiden valitsema hallitus. Paliskunnilla tulee olla tarkasti määritellyt rajat, hallitus sekä poroisäntä. Paliskunnan tehtävänä on lukea osakkaiden porot

sekä huolehtia että paliskunnan porot pysyvät paliskunnan rajojen sisällä. Paliskunnan jäsenet maksavat porolukunsa perusteella päämaksun paliskunnalle, joka taas maksaa palkkaa porotöiden suorittajille. Tämä johtuu siitä, että poronhoito ei ollut eteläisessä Lapissa päätoimeentulo, vaan poroja pidettiin sivuelinkeinona tilanpidon ja maatalouden lisäksi. Paliskunnan tehtävä oli siis eteläisessä Lapissa perustunut siihen, että kaikilla ei ollut aikaa maatalouden ohella huolehtia poroistaan vaan he hoidattivat porojaan niin kutsutuilla palkatuilla raitioilla (Kortessalmi 2008).

Siidajärjestelmä eroaa paliskuntalaitoksesta monellakin tapaa. Siidat muodostuvat suvuista ja perheistä, jotka paimentavat porojaan yhdessä tietyillä laidunalueilla (Linkola 1972; Näkkäljärvi 1999). Siidojen jutamisreitit ja laidunmaat noudattelevat porojen luontaisia liikkumisreittejä, joita hyväksikäyttäen porojen paimentamisella pyritään laidunmaiden kestäväan käyttöön eli porojen siirtämiseen laitumelta toiselle vuodenajan mukaan. Jokaisella siidalla on laidunmaansa jokaiselle vuodenajalle. Ennen rajasulkuja saamelaiset poronhoitajat muuttivat sisämaan talvilaitumilta kesälaitumille aivan Norjan rannikolle asti. Rajasulut lakkauttivat jutamisen erityisesti Suomen suurrutinkuntaan kirjoille jääneiden saamelaisten osalta. Paliskunnat perustettiin pohjoisimmassa Lapissa näin ollen saamelaisen yhteiskunnan perusyksikköjen eli siidojen tilalle. Sitä ennen saamelaisen poronhoidon ja maankäytön hallinta perustui saamelaisessa poronhoidossa siidajärjestelmään, jolle oli ominaista pitkät jutamisreitit poroeloen perässä. Paliskunnat taas mukailivat kuntien rajoja, ja porot pakotettiin pysymään vuoden ympäri ympyränmuotoisilla alueilla. Myöhemmin paliskuntien välille rakennettiin raja-aitoja, mikä esti porojen liikkumisen paliskunnasta toiseen.

Paliskuntalaitoksen tavoitteena olikin ensisijaisesti suomalaisen poronhoidon toimintaedellytysten turvaaminen, poronhoidon ja maa- ja metsätalouden välisten maankäyttösuhteiden järjestäminen sekä paliskuntien tekeminen vahingonkorvausvastuullisiksi heinävahingoista (Komiteanmietintö 1952, 44). Tästä johtuen valtiovalta todennäköisesti halusi kiirehtiä paikallisten poronhoidon ohjesääntöjen laatimista ja poronhoidon organisoimista myös pohjoisimmassa Lapissa. Ensimmäiset poronhoidon ohjesäännöt oli laadittu eteläisessä Lapissa jo 1800-luvun alkupuolella, mutta esimerkiksi Enontekiöllä ja Utsjoella ne laadittiin vasta vuosina 1893 ja 1898. Ensimmäiset

poronhoidon ohjesäännöt olivat merkittäviä siinä mielessä, että ne muodostivat pohjan poronhoidon myöhemmälle sääntelylle (Korpijaakko-Labba 2000, 212). Ensimmäinen poronhoitolaki tuli voimaan vasta vuonna 1932, ja se on säilynyt lähes muuttumattomana siitä lähtien erityisesti saamelaisen poronhoidon suhteen. Ensimmäisissä poronhoidon ohjesäännöissä ei siis otettu huomioon saamelaisen poronhoidon omia maankäytön tapoja, siidajärjestelmää tai sukujen vakiintuneita laidunalueita. Suomen pohjoisella poronhoitoalueella poronhoidosta tuli myös yleisoikeus, toisin kuin Norjassa ja Ruotsissa, jossa poronhoito säilyi saamelaisten yksinoikeutena.

Suomessa siidat siis korvattiin valtiojohtoisesti paliskunnilla ja samalla saamelaisten valta hallita omia elinkeinojaan ja maitaan siirtyi siidoilta valtiolle (Korpijaakko-Labba 2000). Paliskuntalaitos ei ottanut huomioon saamelaista poronhoitoa, siihen aikaan olemassa olevia siidojen laidunalueita eikä siidajärjestelmän kuuluvia päätöksenteko- ja maankäyttötapoja. Hallinnollisilla ja lainsäädännöllisillä toimilla oli ennen kaikkea suoria ja kouriintuntuvia vaikutuksia tavallisten saamelaisten elämään. Tämä käy ilmi erityisesti Enontekiön alueella, missä hallinnolliset ja lainsäädännölliset toimenpiteet mahdollistivat saamelaisten maiden haltuunoton uudisasutuksen tarpeisiin. Seuraavaksi siirryn käsittelemään näitä vaikutuksia käyttämällä esimerkkinä Enontekiön alueen Ounastunturin tapahtumia 1900-luvun alkupuolella, paliskuntalaitoksen syntyajankohtana.

”Ounastunturin terrori” ja uudisasutus Enontekiöllä

Vaikka Enbusken mukaan Saamenmaata ei koskaan kolonisoitu ”ulkoapäin”, on kuitenkin täysin kiistämätöntä, että saamelaisalueelle on tullut suomalaista uudisasutusta historian kuluessa. Enbusken väite on erityisesti Enontekiön kohdalla ongelmallinen, sillä hän itsekin toteaa, että Enontekiön uudisasutus on peräisin Tornionjokivarresta kuten Ylitorniosta ja Tornioista (Enbuske 2008, 321). Sen lisäksi on tärkeää huomioida, että eräät keskeisimmät uudisasutussuvut, jotka olivat myös Ounastunturin rengasaidan rakentamisen taustalla, muuttivat Enontekiölle niinkin myöhään kuin 1880-luvulla Pohjois-Savosta (Autto 2014). Enbuske ei myöskään ota huomioon kuinka yhteiskunnalliset rakenteet, kuten valtioiden väliset rajasulut sekä paliskuntalaitoksen perustaminen, oli-

vat osa Saamenmaan kolonialismia. Paikallisten saamelaisten näkökulmasta onkin yhdentekevää, tulivatko suomalaiset uudisasukkaat naapuripitäjistä vai kauempaa. Sillä sen sijaan on merkitystä, että monet uudisasukkaat esimerkiksi Enontekiöllä omaksuivat saamelaisilta poronhoidon, minkä vuoksi he alkoivat kilpailla samoista laidunmaista. Tämän vuoksi kolonialismia ei tulisi tarkastella pelkästään uudis- tai asuintilojen perustamisena, vaan tärkeää on pohtia, miten uudisasutus vaikutti ja vaikuttaa maankäyttöön saamelaisten näkökulmasta. Ymmärtääksemme maiden riiston logiikkaa, otan tarkasteluun ”Ounastunturin terroriksi” kutsutut tapahtumat 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Tulkitsen tässä esitetyt tapahtumat Wolfen kuvailemana asuttajakolonialismina, johon kuuluu olennaisesti alkuperäiskansan eliminaatio.

Samaan aikaan valtionhallinnon vakiintumisen ja paliskuntalaitoksen synnyn kanssa Enontekiöllä alkoi uudisasukkaiden voimaperäinen poronhoidon haltuunotto. Enontekiölle määrättiin perustettavaksi paliskunnat jo ennen keisarillisen senaatin määräystä niin kutsutulla poronhoidon ohjesäännöllä vuonna 1893. Alueelle perustettiin neljä paliskuntaa: kaksi saamelaista eli Lapin ja Näkkälän paliskunnat sekä kaksi suomalaista, Peltovuoman ja Palojoensuun paliskunnat. On tärkeää huomata, että paliskuntalaitos hyödytti nimenomaan suomalaisten talollisten poronhoitoa (Lehtola 2014, 140). Paliskuntien perustamisen aikoihin paikallaan pysyvää talonpoikaisporonhoitoa harjoittavilla Peltovuoman ja Palojoensuun paliskunnilla oli huomattavasti vähemmän poroja kuin Näkkälän ja Käsivarren paliskunnilla, eikä poronhoito ollut suomalaisten talollisten päätoimeentulo samalla tavalla kuin saamelaisten (Näkkäläjärvi 2004, 32). Käytännössä alkuvuosina paliskunnista oli toiminnassa vain Peltovuoman paliskunta (Enbuske 2008, 485), samaan aikaan kun saamelaiset jatkoivat poronhoitoa omien perinteidensä mukaisesti. Heille paliskunnan merkitys pysyi pitkään vain ”teoreettisena”, kuten Martti Linkola totesi vielä 1970-luvulla, ja saamelaiset jatkoivat poronhoitoaan perinteisen siidajärjestelmän mukaisesti (Linkola 1972). Paliskuntien perustamisen taustalla Enontekiöllä voi nähdä myös uudisasukkaiden suurhankkeen, Ounastunturin rengasaidan rakentamisen, jonka valmistelu aloitettiin 1800-luvun loppupuolella.

Suomalaiset talonpojat ja uudisasukkaat perustivat paliskuntien lisäksi Ounastunturin aitayhdistyksen ja hakivat valtiolta rahaa Ounastunturin rengasaidan rakentamista varten, jolla oli tarkoitus rajata aidan

sisään suuren määrän saamelaisten talvilaidunalueita. Virallisen selityksen mukaan aidan tarkoituksena oli estää porojen pääsy maanviljelijöiden heinäniityille ja säästää aidan sisäpuolisia alueita kesälaitumiksi (Lehtola 2012, 140). Aidan rakentamista varten Suomen suuruutinaskunta myönsi 5 000–9 000 markan⁴ korottoman valtionlainan, jonka takaajana toimi Enontekiön kunta, sekä 4 000 markan avustuksen Lapinmaan asuttamisrahastosta (Enbuske 2008, 486; Kortessalmi, 358). Rengasaita rakennettiin vuosina 1896–1901 ja se oli 80 kilometriä pitkä käsittäen lähes koko nykyisen Pallas-Yllästunturin kansallispuiston alueen. (Autto 2014; Kortessalmi 2008; Lehtola 2012.)⁵ Aitayhdistys laati myös ohjesäännöt, joiden mukaan alueen saamelaiset oli alun perin tarkoitus sulkea pois aitayhdistyksestä ja rengasaidan sisältä. Lapin kihlakunnan kruununvouti ei kuitenkaan tätä hyväksynyt, vaan kaikkien kuntalaisten oli sen mukaan päästävä aitayhdistyksen osakkaaksi (Enbuske 2008, 487).

Ounastunturin alue oli aidan rakentamisen aikaan muun muassa Enontekiön saamelaissuvun Maggojen talvilaidunalue (Lapin komitean arkisto; Linkola 1972, 265). Perimätiedon mukaan Maggoilla oli kotasijoja⁶ Ounastunturin alla Pahtakurussa Pahtajärven rannalla (Autto 2014). Lisäksi Ketomellassa, aidan länsipuolella, asui saamelaissukuja, jotka paimensivat porojaan Kittilän ja Enontekiön raja-alueilla Ounas- ja Pallastuntureiden alueella. Aidan rakentamisen aikoihin saamelaisten jutaaminen kesä- ja talvilaidunten välillä oli mukautunut uusiin valtionrajoihin. Tämä tarkoitti, että talvi- ja kesälaitumet pidettiin edelleen erillään poroja paimentamalla rajasuluista huolimatta. Rengasaidan rakentaminen kuitenkin vaikeutti jutaamista, sillä aidan sisälle jäi hyviä jäkäläkköjä, jotka ovat poron tärkeintä ravintoa talvella. Aidan sisälle jäi siis saamelaisten kotipaikkoja sekä porojen laidunalueita. Suomalaisten talollisten perustama Peltovuoman paliskunta ja aitayhdistys perustettiin näin ollen valtaamaan samoja alueita, joita alueen saamelaiset käyttivät.

”Ounastunturin terroriksi” kuvailtu ajanjakso oli alkanut (Autto 2014). Osa alueen saamelaisista, kuten isoisoisäni Duommá-Heaikka, Heikki Magga, päättivät jäädä perinteisille talvilaidunalueilleen hoitamaan porojaan aidan sisälle. Perimätiedon mukaan Heikki toi poronsa Ounastunturin aidan sisälle vuonna 1903 (Magga 2015, 19). Tällä tavoin hän todennäköisesti pyrki turvaamaan pääsyn perinteisille talvilaidunalueilleen. Näin saamelaisten poroja jäi aidan sisälle, ja

perimätiedon mukaan suuri osa näistä saamelaisten omistamista poroista varastettiin aidan sisällä aitayhdistykseen kuuluneiden suomalaisten talollisten toimesta (Linkola 1971, 267). Tämän vuoksi isoisoisäni Duommá-Heaikka päätti muuttaa poroineen ja perheineen lopullisesti pois Ounastunturin alueelta vuoden 1908 tietämällä (Linkola 1972, 267).

Suomalaisten talollisten poronhoidon laajentuminen oli väkivaltainen prosessi. Väkivalta ulottui paitsi poroihin ja kiinteään omaisuuteen myös ihmisiin. Perimätiedon mukaan aidan rakentamisen jälkeen vuosina 1907–1933 Ounastunturin alueella murhattiin yhteensä neljä saamelaista (Autto 2014, 2–7; Kortessalmi 2008, 358).⁷ Tapauksia ei kuitenkaan koskaan tutkittu sen tarkemmin viranomaisten toimesta eikä ketään tuomittu (mt.). Saamelaisten asuinsijoja myös poltettiin Ounastunturin rengasaidan sisällä, kuten esimerkiksi Maggojen kotasijat (Autto 2014, 9). Aidan sisälle jääneiden asumusten lisäksi myös saamelaisten porojen erotteluun ja merkitsemiseen rakennettuja poroaitoja ja lypsykaarteita tuhottiin (mt.). Nämä tapahtumat kuvastavat, kuinka voimakkaasti suomalaiset uudisasukkaat ja talolliset halusivat päästä eroon saamelaisista. Rajasulkujen ja Ounastunturilla alkaneiden tapahtumien yhteisvaikutuksesta monia saamelaisperheitä muuttikin kokonaan pois Enontekiön kunnasta 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa Kittilän ja Inarin kunnan puolelle (Linkola 1972). Esimerkiksi osa Maggoista, jotka muuttivat Pallastunturille ja Sieppijärvelle, jäi kokonaan porottomiksi. Osa kuitenkin jatkoi poronhoitoa kuten isoisoisäni Heikki Magga (Magga 2015).

Asuttajakolonialismiin Enontekiöllä on näin ollen ollut alusta asti kuulunut – Patrick Wolfea mukaillen – alkuperäiskansan eliminaatio eli saamelaisten korvaaminen suomalaisilla. Kuten Wolfe (2006, 388) toteaa, asuttajakolonialismi tuhoaa korvatakseen. Juuri näin tapahtui myös Enontekiöllä 1900-luvun alkupuolella, jolloin Ounastunturi ”ja iso osa Pallastakin” vallattiin saamelaisilta ”lantalaisten käyttöön” (Autto 2014, 24). Tämän voi tulkita niin, että uudisasukkaita ajoi halu saada saamelaisten laidunmaat ja porot itselleen. Tässä kohtaa on tärkeä korostaa valtionhallinnon ja valtion viranomaisten roolia maiden haltuunoton ja saamelaisten eliminaation mahdollistajana, sillä valtio rahoitti rengasaidan rakentamisen, eikä se myöskään myöhemmin puuttunut Ounastunturin tapahtumiin. Ounastunturin rengasaidan funktio ilmenee siinä, että sen rakentamisen jälkeen sitä ei enää huollettu, sillä kuten eräs paikallishistoriaa tunteva minulle totesi ”sitä

ei enää tarvittu, koska se oli täyttänyt tehtävänsä: saamelaisten maat oli jo vallattu itselle" (haastattelu 23.7.2018). Enontekiöllä 1930-luvulla vierailut tutkimusmatkailija Erik Therman kuvaileekin Enontekiön suomalaisten keskuudessa vallinnutta uudisasutusmentaliteettia seuraavasti:

Ei ole niin kummallista, jos he katsovatkin itsellään olevan oikeuden maahan, oikeuden tunkeutua siihen ja alistaa maa; oikeus, jonka he ovat ostaneet sukupolvien kamppailuilla. Oikeus käyttää hyväkseen jokaista mahdollisuutta, jokaista tilaisuutta, jokaista täplää, jolla kasvaa hapsottavaa saraheinää. – Ja onkin luonnollista, että he katsovat olemassaolon huolen antavan heille samat oikeudet lappalaisia, erämaan kansaa kohtaan kuin erämaata itseään kohtaan.

(Therman 1990, 164.)

Siinä missä saamelainen poronhoito oli perustunut alueella luonnonlaitumien vaihteluun eli talvi- ja kesälaidunmaiden erottamiseen ja paimentamiseen, Ounastunturin aidan laitumet kulutettiin vuosikymmenessä loppuun (Kortesalmi 2008; Lehtola 2012). Ounastunturin rengasaidan sisällä jäkälä eli porojen pääasiallinen talviravinto loppui kokonaan. Enontekiön suomalaiset paliskunnat eli Palojoensuun ja Peltovuoman paliskunnat menettivät lähes kaikki poronsa, ja tämän seurauksena ne yhdistettiin aluksi yhdeksi paliskunnaksi ja lopulta vuonna 1918 Näkkälän paliskuntaan (Lehtola 2012, 140). Tällä tuli olemaan kauaskantoisia vaikutuksia saamelaisten poronhoitoon, joita en pysty käsittelemään tämän artikkelin puitteissa. Huomionarvoista kuitenkin on, kuinka monet tässä artikkelissa kuvatut kolonialistiset rakenteet jäivät elämään ilman että niihin on edes jälkepäin puututtu lainsäädännön kautta. Nämä satakunta vuotta sitten valetut kolonialistiset rakenteet vaikuttavat yhä tänä päivänä saamelaiseen poronhoitoon Enontekiöllä. Paliskuntien yhdistämisen jälkeen suomalainen poronhoito on laajentunut 1900-luvun kuluessa ja 2000-luvulle tultaessa yhä pohjoisemmaksi ja pohjoisemmaksi vieden saamelaisilta yhä enemmän laidunalueita.

Purkamattomat kolonialistiset rakenteet ja suhteet nykypäivänä

Tämän artikkelin pohjalta väitän, että suomalaista kolonialismia on todella tapahtunut toisin kuin suo-

malaiset historioitsijat ovat väittäneet, ja että saamelaisten kokema kolonialismi tulisi ymmärtää asuttajakolonialismina, jossa valtion toimet mahdollistavat alkuperäiskansan eliminaation sekä maiden valloituksen uudisasutuksen tarpeisiin. Kolonialismin kiistäminen suomalaisten historioitsijoiden toimesta aliarvioi ja vähättelee saamelaisten kärsimyksiä ja kokemuksia, joita olen käsitellyt tässä katsausartikkelissa. Saamelaisten kokeman kolonialismin ymmärtäminen asuttajakolonialismina korostaa yhteiskunnan rakenteiden kuten lainsäädännön ja hallinnollisten toimenpiteiden merkitystä kolonialistisen rakenteiden luomisessa ja ylläpitämisessä sekä niiden konkreettisia vaikutuksia alkuperäiskansan elämään, yhteiskuntaan ja elinkeinoihin. Asuttajakolonialismin teoria kuvastaa näin siirtomaakolonialismia paremmin tilannetta, jossa suomalaisen uudisasutuksen laajeneminen on tapahtunut samalla mantereella alkuperäiskansan aikaisemmin hallitsemien alueiden kanssa. Saamelaisen poronhoidon asema ilmentää nimenomaan haltuunoton strategiaa, jossa valtaväestö omii itselleen alkuperäiskansan elinkeinon. Asuttajakolonialismi tulisikin ymmärtää laajemmin maihin, ihmisiin ja eläimiin vaikuttavana ja nykypäiviin jatkuvana suhteena, eikä pelkästään asuintilojen perustamisena.

Glen Coulthard on osoittanut, kuinka nykypäivän ”koloniaaliset valtasuhteet eivät uusiudu enää ensisijaisesti pakottamalla”, vaan ennemminkin erilaisten tunnustamisen politiikan käytänteiden kautta, jotka assimiloivat alkuperäiskansat entistä tiukemmin valtioon. (Coulthard 2014). Kolonialististen suhteiden uusiutuminen ei siis välttämättä enää tarvitse pakkoa, koska ne on jähmettyneet suhteellisen pysyviksi rakenteiksi valtioiden perustamisen aikaan. Esimerkiksi Suomessa paliskuntalaitos on jo perustettu ja poronhoitolainsäädäntö laadittu. Vaikka tässä artikkelissa kuvailut tapahtumat sijoittuvat yli sadan vuoden taakse, asuttajakolonialismi ei ole päättynyt siihen, vaan se jatkuu yhä tänä päivänä. Samat rakenteet, jotka vuosisata sitten sallivat saamelaisten itsehallinnon ja maiden riiston, ovat yhä olemassa: Suomen valtio ei ole vielä kukaan tunnustanut saamelaista poronhoitoa, saamelaisten maa-oikeuksia eikä siidajärjestelmän olemassaoloa. Nykyisen poronhoitolain esitöissä esimerkiksi todetaan, että poronhoito on niin samanlaista kaikkialla, ettei ole tarvetta erillis-säätelylle (PeVL 1990).⁸

Koska kolonialismi on suomalaiseen yhteiskuntaan sisäänrakennettu rakenne, voi se mahdollistua ja

aktualisoitua edelleen eri tilanteissa, joissa saamelainen poronhoito on suomalaisen yhteiskunnan laajentumisen tiellä. Kolonialistisista rakenteista seuraa edelleen monenlaisia ongelmia. Ensinnäkin saamelaisten on vaikeaa puolustaa laidunmaitaan erilaisilta haltuunotoilta, koska paliskuntien sisällä vallitsevia siidojen perinteisiä laidunrajoja ei tunnusteta. Paliskuntaa ja sen aluetta käsitellään kokonaisuutena, jossa jokaisella osakkaalla on yhtäläinen oikeus alueen kaikkiin laidunmaihiin. Tämä mahdollistaa esimerkiksi paliskuntien sisällä laidunmaiden haltuunoton siidajärjestelmän periaatteiden vastaisesti samalla tavalla kuin Ounastunturissa 1900-luvun alussa. Myöskään paliskuntien alueelle suunnatut kaivos-hankkeet ja metsätaloustoimenpiteet eivät ota huomioon sitä, että niillä on erilaisia vaikutuksia eri perheisiin, siidoihin ja niiden maankäyttöön. Toiseksi, paliskuntalaitos on rapauttanut monia saamelaisten omia poliittisia ja oikeudellisia perinteitä ja päätöksenteon muotoja. Suomessa poronhoidon virallinen hallinto on lähtenyt eriytymään toiseen suuntaan kuin naapurimaissa. Norjassa siidat tunnustettiin poronhoitolain uudistamisen yhteydessä vuonna 2007 ja Norjan nykyinen poronhoitolaki myös perustuu saamelaisten tapaoikeuksien pohjalle. Ruotsin Renäringslag ei tunnusta siidoja, mutta poronhoidon hallinto pohjautuu osittain vanhan lapinkyläjärjestelmän pohjalle. Molemmissa maissa poronhoito on myös säilynyt saamelaisten yksinoikeutena. Suomessa poronhoito on sen sijaan yleisoikeus. Kuten Anni-Kristiina Juuso toteaa *Porot kuuluvat tuulelle* -dokumentissa, ”saamelaisilla ei ole Suomessa mitään omaa”.

Glen Coulthard on myös korostanut, että kolonialistisen suhteiden lakkauttaminen ei tapahdu pelkästään symbolisella tasolla kuten anteeksipyyntöillä, vaan se vaatii yhteiskunnan rakenteiden uudelleenjärjestämistä (Coulthard 2014). Tämän vuoksi Suomen valtion tulisi puuttua siihen saamelaisten maiden haltuunottoon ja itsemääräämisoikeuden riistoon, jota tapahtuu yhä tällä hetkellä sen rajojen sisäpuolella. Eräänä ratkaisuna poronhoidon heikkoon asemaan voisi olla saamelaisten kollektiivisten hallinto-oikeuksien turvaaminen perinteisiin maihin ja vesiin, siidojen tunnustaminen poronhoitolaissa sekä saamelaisten perinteisten laidunmaiden turvaaminen erilaisilta haltuunotoilta.

Alkuperäiskansatutkijat ovat todenneet, että kolonialismi on kuin kuolemantanssia valtion kanssa: osallistuminen valtioiden poliittisiin ja oikeudellisiin areenoihin ei ole tuonut toivottua tulosta alkuperäis-

kansojen oikeuksien edistämiseksi paikallisella tai globaalilla tasolla (Coulthard 2014; Lindroth ja Sinevaara-Niskanen tässä lehdessä). Tämän vuoksi tarvitsemme alkuperäiskansoina myös luovia tapoja sekä vaihtoehtoisia poliittisen toiminnan muotoja valtion poliittisten areenoiden ulkopuolella (Coulthard 2014). Esimerkkinä tällaisesta poliittisesta toiminnasta Pohjoismaiden kontekstissa on Ellos Deatnu -liike, joka syntyi Utsjoen Tiirasaareen kesällä 2017 edistämään saamelaisten itsemääräämisoikeutta ja vastustamaan Tenojoen kalastussopimusta. Ellos Deatnu julisti saarelle moratorion, jonka tarkoituksena on lykätä Tenojoen sopimuksen täytäntöönpanoa siihen asti, kunnes se on neuvoteltu uudelleen paikallisia kuunnellen ja heidän oikeuksiaan kunnioittaen.

Kuten tässä artikkelissa olen tuonut esiin, asuttajakolonialismin käsite voi avata uusia teoreettisia polkuja saamelaisten ja valtion suhteiden tarkasteluun. Olen tässä artikkelissa käsitellyt, miten tietyt kolonialistiset rakenteet ovat Suomessa syntyneet. Tarvitsemme kuitenkin lisää tutkimusta siitä, millaisia vaikutuksia kolonialistisilla rakenteilla on paikallisella tasolla ihmisten elämään varsinkin nykypäivänä. Tärkeää on vastaisuudessa myös pohtia, mitä uutta nämä kolonialismin erityiset ja paikalliset ilmenemismuodot tuovat asuttajakolonialismin globaaliin teoriaan.

VIITTEET

¹ Myös tunnettu perinteenkerääjä Samuli Paulaharju on kirjannut ylös Ounastunturin joiun.

² ”Territoriality is settler colonialism’s specific, irreducible element.”

³ Keisarillisen senaatin kuulutus 28.5.1898.

⁴ Korttesalmen ja Enbusken tiedot valtionlainan suuruudesta vaihtelevat.

⁵ Kari Autton (2014) mukaan aittaa kutsuttiin paikallisten keskuudessa kuolemanaidaksi tai veriaidaksi.

⁶ Vielä 1900-luvun alussa porosaamelaiset elivät kodissa ja jutasivat poroelosten mukana.

⁷ Sarrin-Lassi (Lars Prost) katosi vuonna 1907, Keto-Juho (Johan Erik Ketola) kuoli väkivallan seurauksena ollessaan porotöissä vuonna 1910, Valkko-Lassi (Lauri Valkeapää) kuoli poroaidalla tapahtuneen väkivallan aiheuttamiin vammoihin vuonna 1914 ja Niku Nutti kuoli väkivallan seurauksena vuonna 1933 (Autto 2014; Korttesalmi 2008).

⁸ Nykyisen poronhoitolain säätämisen aikaan oli käynnissä niin kutsutun saamelaislain valmistelu. Saamelaislain tarkoituksena oli ratkaista saamelaisten maa- ja vesioikeuksia koskevat kysymykset sekä säätää saamelaisten itsehallintoelimen eli saamelaiskäräjien perustamisesta. Loppumetreillä maa- ja vesioikeudet ja elinkeinot erotettiin pois kulttuuri- ja kieliasioista eli saamelais-

käräjäläistä. Tarkoituksena oli jatkaa selvitystyötä ja ratkaista ne erillisellä lailla. Saamelaislakia ei kuitenkaan koskaan säädetty, joten saamelaisten maa- ja vesioikeudet jäivät selvittämättä ja ratkaisematta. (Lehtola 2005.)

LÄHTEET

- Autto, Kari 2014. *Ounoksen vaiettu teorori*. Julkaisematon moniste.
- Coulthard, Glen 2014. *Red skin, white masks: Rejecting colonial politics of recognition*. Minneapolis: Minnesota University Press.
- Enbuske, Matti 2008. *Vanhan Lapin valtamailla. Asutus ja maanäyttö Kemin Lapin ja Enontekiön alueella 1500-luvulta 1900-luvun alkuun*. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.
- Korpijaakko, Kaisa 1989. *Saamelaisten oikeusasemasta Ruotsi-Suomessa 1700-luvun puoliväliin*. Helsinki: Lakimieskustannus.
- Korpijaakko-Labba, Kaisa 2000. *Saamelaisten oikeusasemasta Suomessa. Kehityksen pääpiirteet Ruotsin vallan lopulta itsenäisyyden ajan alkuun*. Kautokeino: Sámi instituutti.
- Komiteanmietintö 1905. Lapinmaan taloudellisia oloja selvittämään asetetun komitean mietintö. Helsinki.
- Komiteanmietintö 1952. Saamelaisasiain komiteanmietintö. Helsinki.
- Kortesalmi, Juhani 2008. *Poronhoidon synty ja kehitys Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kuokkanen, Rauna 2007. Saamelaiset ja kolonialismin vaikutukset nykypäivänä. Teoksessa Joel Kuortti, Mikko Lehtonen ja Olli Löytty (toim.), *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus. 142–155.
- Kuokkanen, Rauna 2017. Syntymäpäivälahja Suomelle. Poliitikasta-verkkolehti. <https://politiikasta.fi/syntymapaivalahja-suomelle/>
- Lapin komitean arkisto. Lapin tärkeimpien sukujen laidunalueet vuonna 1900. Hcb:1, Oulun maakunta-arkisto.
- Lehtola, Veli-Pekka 1997. *Saamelaiset historia, taide, yhteiskunta*. Inari: Kustannus-Puntsi.
- Lehtola, Veli-Pekka 2004. *Saamelaisten parlamentti. Suomen saamelaisvaltuuskunta 1973–1955 ja Saamelaiskäräjät 1996–2003*. Inari: Kustannus-Puntsi.
- Lehtola, Veli-Pekka 2012. *Saamelaiset suomalaiset. Kohtaamisia 1896–1953*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Lehtola, Veli-Pekka 2015. Sámi Histories, Colonialism and Finland. *Arctic Anthropology* 52:2, 22–35.
- Linkola, Martti 1972. *Enontekiön lappalaisten poronomadismi*. Julkaisematon pro gradu -tutkimus. Jyväskylän yliopisto.
- Lähteenmäki, Maria 2004. *Kalotin kansaa. Rajankäynnit ja vuorovaikutus Pohjoiskalotilla 1808–1889*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Magga, Maarit 2015. *Vásihit báikki. Sággon govat muitalit*. Julkaisematon pro gradu -tutkimus. Sámi allaskuvla.
- Nyyssönen, Jukka 2013. Sami counter-narratives of colonial Finland: Articulation, reception and the boundaries of the politically possible. *Acta Borealia* 30:1, 101–121.
- Näkkäljärvi, Klemetti 1999. Sárgosat Jávrrešduoddara boazododalus ja eallimis Nuorta-Eanodagas. *Sámi dieđalaš áigečála*, 46–65.
- Näkkäljärvi, Klemetti 2004. *Eallin Jávrrešduoddaris*. Nuorta-Eanodaga lagašhistorjá sániiguin ja govaiguin. – Jauristunturin elämää. *Itä-Enontekiön lähistoriaa sanoin ja kuvin*. Enontekiö: Eanodaga sámiid searvi.
- PeVL 1990. Perustuslakivaliokunnan mietintö uudeksi poronhoitolaiksi.
- Simpson, Audra 2014. *Mohawk Interruptus: Political life across settler states*. Durham: Duke University Press.
- Therman, Erik 1990. *Noitien ja paimentolaisten parissa*. Juva: WSOY.
- Tully, James 2000. The Struggles of Indigenous peoples for and of freedom. Teoksessa Paul Patton, Duncan Ivison ja Douglas Saunders (toim.), *Political theory and the rights of indigenous peoples*. Cambridge: Cambridge University Press, 36–59.
- Vahtola, Jouko 1991. Lapin valtaus historiallisessa katsannossa. *Faravid* 15, 335–355.
- Vahtola, Jouko 2006. Lapinmaan maa- ja oikeustutkimus 2003–2006. Teoksessa Matti Enbuske, Mauno Hiltunen, Tarja Nahkiaisoja ja Juha Joonas (toim.), *Yhteenveto ja tiivistelmä Lapinmaan maa- ja oikeudet -tutkimuksesta*. Helsinki: Oikeusministeriö, 1–9.
- Wolfe, Patrick 2006. Settler colonialism and elimination of the native. *Journal of Genocide Research* 8:4, 387–409.
- Wolfe, Patrick 1999. *Settler colonialism and the transformation of anthropology*. Lontoo ja New York: Cassell.